

УДК 373.2.091.4(477)

Улюкаєва І.Г.

**ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ
ПІДГРУНТЯ ЇЇ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ**

Постановка проблеми. Суспільне дошкільне виховання в Україні має більш ніж столітню історію. Пройдений шлях є досить тривалим, складним, суперечливим і насиченим подіями. Здійснення його історико-педагогічного

дослідження дає можливість побачити певні закономірності й обумовленості, визначити позитивний досвід, який був свого часу невинувато відкинутий але може представляти інтерес для сьогодення. Доцільним є також вивчення негативних явищ, які у свій час вплинули на подальший розвиток теорії та практики дошкільного виховання і нерідко залишаються причиною сучасних проблем.

Актуалізація потреби в історико-педагогічній інформації обумовлює необхідність здійснення історіографічних досліджень історії дошкільного виховання в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз історико-педагогічних джерел показав, що розвиток суспільного дошкільного виховання знайшов певне відображення у працях з історії освіти й педагогічної думки таких учених, як А.Бондар, М.Грищенко, А.Мельниченко, С.Сірополк, Г.Ясницький. Але зроблено це досить поверхово і фрагментарно. Крім того, багато фактів та їх оцінка подані упереджено, з позицій „класового підходу”, який панував в історико-педагогічній науці радянського періоду.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є саме аналіз стану розробленості проблеми становлення і розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні в історико-педагогічній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні була предметом спеціальних досліджень. Першою спробою дослідити становлення дошкільного виховання в Україні можна вважати дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук С.Абрамсона (1950 р.). Найбільш відомим серед фахівців, й на сьогоднішній день єдиним дослідженням, у якому висвітлена історія становлення й розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні в значний історичний відрізок часу (1917-1941 рр.), є дисертація Л.Батліної (1983 р.). У ній визначено основні етапи у періоді, що досліджувався, показано динаміку розвитку мережі закладів суспільного дошкільного виховання, проаналізовано роботу з удосконалення змісту, форм і методів навчально-виховної роботи. Але обидва ці дослідження мають спільні недоліки. Вчені знаходилися під впливом ідеологічних настанов того часу та загальноприйнятих поглядів на історію. Слід зазначити, що багато матеріалів на той час знаходилося у спецховищах і не були доступні дослідникам. Але і наявні матеріали відбиралися досить кон'юктурно. Інтерпретація фактів, їх оцінка дуже часто не були об'єктивними і не відповідали дійсності, створюючи спотворену картину.

Зроблений аналіз фахових видань радянського періоду, в тому числі й періодичних, показав, що історія суспільного дошкільного виховання в Україні практично не знайшла в них відображення. Жодної згадки про І.Сікорського, С.Русову, Н.Лубенець та інших видатних теоретиків та організаторів суспільного дошкільного виховання, яких свого часу віднесли до „ворожих елементів” і навіть „класових ворогів”. По суті вся історія суспільного дошкільного виховання в Україні була „білою плямою” з невеличкими острівцями, які можна було схарактеризувати як неправду.

Початок 90-х років відзначився активізацією досліджень у галузі історії освіти в Україні, в тому числі й історії дошкільного виховання. Цей процес був обумовлений докорінними перетвореннями, що відбувалися у всіх сферах життя в нашій країні, і логічно призвів до перегляду її історії. Історико-педагогічні дослідження цього періоду вже відрізнялися від попередніх намаганням по-новому подивитися на історію і об'єктивно її висвітлювати. Їх автори оперували фактичними матеріалами і документами, які були недоступні їх попередникам.

До перших таких досліджень у галузі історії дошкільного виховання можна віднести дисертації І.Улюкаєвої (1993 р.), М.Мельничук (1995 р.), З.Нагачевської (1995 р.), С.Попиченко (1998 р.) та інші.

Напрями дослідження з історії дошкільного виховання є традиційними для історико-педагогічної науки:

1. вивчення особливостей розвитку дошкільної освіти в різні історичні періоди;
2. вивчення педагогічної діяльності та теоретичної спадщини видатних педагогів та діячів дошкільної освіти минулого;
3. дослідження певних проблем дошкільної педагогіки з позицій історико-педагогічної перспективи.

Ґрунтовним дослідженням становлення теорії та практики дошкільного виховання в Україні в кінці ХІХ – початку ХХ ст. є дисертаційна робота С.Попиченко (1998 р.). У ній авторка доводить існування певної системи суспільного дошкільного виховання в Україні вже на початку ХХ ст. та робить аналіз педагогічних поглядів видатних діячів дошкільного виховання цього періоду Н.Лубенець, Т.Лубенця, С.Русової.

Інші дисертації цього напрямку присвячені історії розвитку суспільного дошкільного виховання в різних регіонах України в певні історичні періоди: З.Нагачевська „Становлення і розвиток українського дошкільного виховання в Східній Галичині (1869-1930 рр.)” (1995 р.), С.Дитківська „Розвиток відомчих дошкільних закладів у Донбасі в кінці 50-х – початку 90-х років” (2004 р.), Г.Рего „Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Закарпатті (1836-1915 рр.)” (2006 р.), Т.Головань „Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання у Криму (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)” (2008 р.), Н.Туренко „Внесок громадських організацій, приватних осіб та асоціацій у розвиток дошкільного виховання на Слобожанщині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)” (2009 р.).

Вивченню педагогічної діяльності та творчої спадщини педагогів минулого присвячені дисертації В.Сергєєвої „Проблеми дошкільного виховання в педагогічній спадщині С.Русової” (1997 р.), О.Пшеврацької (Коваленко) „Психолого-педагогічні засади організації суспільного дошкільного виховання в працях С.Ф.Русової” (2002 р.), Т.Куліш „Проблеми дошкільного виховання у творчій спадщині Наталії Лубенець (1887-1943 рр.)” (2006 р.).

Найбільша кількість дисертацій була присвячена дослідженню різних проблем дошкільної педагогіки в певні історичні періоди: М.Мельничук

„Виховання дітей дошкільного віку в трудовому вихованні (початок ХХ ст. – 1941 рр.): історико-педагогічний аспект” (1995 р.), Н.Лазарович „Навчально-виховна робота з обдарованими дітьми 5-6 років у дошкільних навчальних закладах (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)” (2006 р.), А.Чаковець „Проблема формування здорового способу життя дітей дошкільного віку у вітчизняній педагогіці (друга половина ХХст.)” (2007 р.), Т.Бондаренко „Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ ст.)” (2008 р.), Т.Єськова „Виховання працелюбності дітей дошкільного віку на заняттях з ручної праці (1919-1941 рр.)” (2010 р.), Л.Вергазова „Словесне виховання у вітчизняній теорії і практиці (кінець ХІХ-ХХ ст.)” (2010 р.).

Звертає на себе увагу те, що частина „проблемних” досліджень (з певних проблем дошкільної педагогіки) має часові рамки дуже наближені до сучасності (друга половина ХХ ст., й навіть кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Це визначилося як тенденція в історико-педагогічній науці в останні роки й відношення до неї у провідних вчених є неоднозначним. Так, академік О.Сухомлинська зазначає: „У контексті часового виміру історико-педагогічного процесу гостро постає питання про те, чи можуть останні 15-20 років (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) бути предметом історико-педагогічного дослідження”. Висловивши ряд зауважень стосовно правомірності такого підходу, вона зазначила, що ця проблема потребує окремої дискусії та аргументації [1, с. 46].

Не залишилась поза уваги науковців проблема розвитку дошкільної педагогічної освіти. Цій проблемі присвячені дисертації: І.Улюкаєвої „Становлення та розвиток дошкільної педагогічної освіти в Україні (1905-1941 рр.)” (1993 р.), Т.Слободенюк „Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)” (2000 р.).

Активізація на початку 90-х років ХХ ст. наукових досліджень у галузі історії вітчизняної дошкільної освіти призвела до значного збільшення публікацій означеної проблематики у різних виданнях і, перш за все, фаховому журналі „Дошкільне виховання”. Здебільшого їх авторами були вже згадані науковці, а статті відображали результати дисертаційних досліджень. Це значною мірою стосується і відповідних статей у збірниках наукових праць, виступів на науково-практичних конференціях.

Значною науковою подією стало видання у 2005 році фундаментальної праці „Українська педагогіка в персоналіях” (за редакцією академіка О.Сухомлинської). Серед інших, до неї увійшли статті, присвячені видатним українським діячам суспільного дошкільного виховання І.Сікорському, Т.Лубенцю, Н.Лубенць, С.Русовій, Я.Чепізі, О.Дорошенко. Зважаючи на те, що наукові інтереси й педагогічна діяльність цих педагогів виходила за межі дошкільної освіти, автори не акцентували на їх внеску в теорію та практику дошкільної освіти, а давали загальний виклад їх діяльності та поглядів.

Першою спробою відтворити цілісну картину становлення і розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні протягом усього його існування можна вважати книгу І.Улюкаєвої „Нариси з історії суспільного дошкільного

виховання в Україні”, яка була видана в 2006 році й після доопрацювання двічі перевидавалася (у 2007, 2008 роках) під назвою „Історія суспільного дошкільного виховання в Україні”. Часові рамки книги: з кінця ХІХ ст., коли в Україні з’явилися перші дитячі садки, до 2007 року, практично до сьогодні. Але ця книга не є монографією, вона підготовлена у відповідності до вимог, що ставляться до навчальної літератури.

Одночасно із зазначеним навчальним посібником І.Улюкаєвою була підготовлена „Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки в Україні”. У ній презентовані праці українських педагогів-теоретиків дошкільного виховання початку ХХ ст., більшість яких не перевидавалися за радянських часів й невідомі широкому педагогічному загалу. У хрестоматію також були включені нормативно-правові документи, якими визначалась і регламентувалась діяльність закладів дошкільної освіти, а також „найбільш типові для свого часу” статті з журналів „Дошкільне виховання” (1911-1917 рр.) та „За комуністичне виховання дошкільника” (30-ті роки ХХ ст.).

Висновки. Обидві книги значною мірою відтворюють історію вітчизняної дошкільної освіти, сприяють поверненню з небуття імен видатних діячів суспільного дошкільного виховання початку ХХ ст. та їх педагогічної спадщини. Представляючи ідеї педагогів минулого, авторка намагалася не тільки дати уявлення про внесок кожного з них у дошкільну педагогіку, а й показати актуальність їх поглядів для сучасної педагогічної теорії і практики. Книги можуть стати підґрунтям для здійснення історико-педагогічного дослідження проблемного характеру, а також розробки окремих проблем дошкільної педагогіки. Вони популяризують історико-педагогічні джерела, звертають увагу сучасних науковців на можливість їх широкого використання.

Розвиток теорії і практики дошкільної освіти на сучасному етапі не тільки вимагає активізації досліджень, а й визначає напрями їх здійснення. Перш за все, потребує провадження робота над створенням цілісної історії суспільного дошкільного виховання з часу появи перших дитячих садків і донині. Перспективним є здійснення досліджень „за персоналіями” (насамперед, вивчення науково-педагогічної спадщини І.Сікорського, Т.Лубенця, В.Зенківського). Не менш цікавим і корисним може бути проведення історико-педагогічних досліджень проблемного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинська О. Історико-педагогічне дослідження та його „околиці” / О.Сухомлинська // Шлях освіти. – 2005. – №4. – С.43-47.
2. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб. / за ред. О.Сухомлинської: – у 2-х т. – К.: Либідь, 2005.
3. Улюкаєва І.Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні: навч. посіб. / І.Г.Улюкаєва. – Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 231 с.
4. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки в Україні: навч. посіб. / упоряд. І.Г.Улюкаєва; за заг. ред. І.Г.Улюкаєвої. – Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 213 с.

АНОТАЦІЯ

Улюкаєва І.Г. Історико-педагогічні дослідження вітчизняної дошкільної освіти як теоретико-методологічна основа її подальшого розвитку. Стаття розкриває необхідність і актуальність проведення історико-педагогічних досліджень; подає аналіз сучасного стану вивченості історії становлення та розвитку дошкільного виховання в Україні.

Ключові слова: дошкільний навчальний заклад, громадське дошкільне виховання, тенденції розвитку.

АННОТАЦИЯ

Улюкаева И.Г. Историко-педагогические исследования отечественного дошкольного образования как теоретико-методологическая основа его дальнейшего развития. Статья раскрывает необходимость и актуальность проведения историко-педагогических исследований; дается анализ современного состояния изученности истории становления и развития дошкольного воспитания в Украине.

Ключевые слова: дошкольное учебное заведение, общественное дошкольное воспитание, тенденции развития.

SUMMARY

Ulyukaeva I.G. Historical and pedagogical research of native preschool education as theoretical-methodological basis of its further development. The article discovers the necessity and actuality of historico-pedagogical researches carrying out; it gives the analysis of the modern state exploration of preschool education formation and development in Ukraine.

Key words: kindergartens, public preschool education, tendencies of development.